

Communist en democraat?

Bij voorbeeld: Marcus Bakker

Dick Boer

Hoe de communist te gedenken in post-communistische tijd? Er bestaat een beeld maar steeds minder herinnering. De beeldvorming wordt beheerst door de grote en aloude versimpeling van het communisme tot totalitarisme, over één kam geschorren met het fascisme. Leo Molenaar heeft geprobeerd met zijn biografie van Marcus Bakker dat beeld te corrigeren. 'Communist in de Koude Oorlog' blijkt Bakker overwegend een democraat in hart en nieren, die consequent optrad tegen pogingen de rechten van het parlement te beknotten. Hij leverde een belangrijke bijdrage aan de nieuwe grondwet, door artikel 1, dat discriminatie moest uitsluiten, te amenderen zodat het luidde: 'Discriminatie wegens godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht of op welke grond dan ook [aldus het amendement] is niet toegestaan'. Daarom werd naar hem een Kamerzaal in het Binnenhof vernoemd (de enige persoon die tijdens zijn leven die eer te beurt viel). Molenaar begint zijn boek met het vermelden van deze gebeurtenis en zet daarmee de toon. Herman Meijer en Erica Meijers geven hun interview met hem dan ook de titel 'Marcus Bakker: hartstocht voor democratie', Ophef 1, 2015) en lezen zijn biografie als een boek dat 'de nadruk [legt] op de democratische inborst van deze communist, die altijd bereid was zijn visie opnieuw tegen het licht te houden'.

Leo Molenaar

Nooit op de knieën Marcus Bakker

[1923-2009]

communist en
parlementariër

Democraat of slaafse apparatsjik?

Communist én democraat en in de verbinding van beide de verzetsstrijder die zich inzette voor een maatschappij waarin allen alles gemeenschappelijk zouden hebben (de theoloog in mij kan het niet laten communisme en messiaanse communiteit in één verband te zien). De titel die Molenaar zijn biografie geeft is programmatisch: Nooit op de knieën. Dat zei in New York Marcus Bakker tegen een bedelaar die op zijn knieën om een aalmoes vroeg: Don't kneel! Never kneel! Het is typerend voor Bakker zelf, vindt Molenaar. Daarom moet zijn biografie ook zo heten.

Juist deze typering schiet een recensent in het verkeerde keelgat (Rob Hartmans in De Groene van 26 maart). Volgens hem was er geen idioter titel denkbaar want Bakker ging permanent op de knieën: 'Als volleerd apparatsjik, die zo uit de schoolbanken partijfunctionaris was geworden, paste hij zich altijd volledig aan zijn omgeving aan. Zodoende werd hij een zeer gewaardeerd parlementariër [...] en was hij binnen de partij de meest slaafse paladijn van Paul de Groot.' Voor Hartmans is de biografie van Molenaar een voorbeeld van 'stalinistische

geschiedschrijving' die onder tafel veegt wat de partij resp. de partijcommunist Bakker zou kunnen beschadigen en zo de partij resp. de partijcommunist boven elke kritische twijfel verheft.

Met deze bespreking geeft Hartmans zelf trouwens een typisch staaltje van Stalinisme. Je maakt van je tegenstander een vijand die tot op de bodem moet worden vernietigd. Er mag niets goeds meer van hem overblijven. Buiten beeld blijft dat Marcus Bakker een verzetsstrijder wás, dat hij praktisch zijn hele leven tegen de stroom zwom - wie in de Koude Oorlog communist bleef kan geen opportunist geweest zijn. Geen enkel begrip is er voor wat de tegenstander beweegt, voor de jonge Marcus Bakker die in het verzet terecht komt en de communisten leert kennen als onverzettelijk en (daarom) goed georganiseerd. Wie in het verzet zit en dus weet heeft van een illegaal bestaan zal allicht ook begrip hebben voor discipline met alle hardheid die daarbij horen kan - je leven kan ervan afhangen. Wat in de ogen van de buitenstaander Hartmans 'slaafsheid' lijkt is veeleer (zelf)tucht, vrijwillige onderwerping aan de 'zaak' - van de Internationale die morgen op aarde heersen zal.

Een warme, bescheiden, integere man

Toch raakt Hartmans een punt dat in de biografie onderbelicht blijft. Weliswaar gaat Molenaar aan het Stalinisme van de CPN en Bakker niet voorbij. Het wordt, zou je kunnen zeggen, keurig behandeld. Maar hij doet dat wat al te keurig. Het 'rode boekje', 'De CPN in de oorlog', typische exponent van Stalinistische geschiedschrijving, wordt nauwelijks geciteerd. Het gaat er Molenaar vooral om te bewijzen dat Marcus Bakker niet de auteur geweest kan zijn. Dat is inderdaad goed om te weten, maar leidt de aandacht af van het feit dat Bakker de karaktermoord die in het rode boekje bedreven werd gesteund heeft. Ook de vernietigende

manier waarop er in de Waarheid over de PSP geschreven werd, blijft onvermeld. De lezer krijgt alleen te weten hoe goed de parlementariër Bakker met zijn PSP-collega's samenwerkte.

Molenaar (aldus het genoemde interview) schetst het 'beeld van een dominante debater, overtuigd van zijn gelijk, maar een bescheiden, warme man, integer tot op het bot'. Dat deze warme, bescheiden, integere man een Stalinist was, wordt door Molenaar gerelativeerd tot 'Bewust als hij zich was van de noodzaak van discipline binnen de communistische partij, wist Bakker voor zichzelf altijd een mate van vrijheid en kritisch denken te behouden'. Maar dat is het hem nu juist: voor zichzelf, niet openlijk, binnen de partij en daarbuiten.

De reëel bestaande communist verklaard

Wij staan hier voor de contradictie van de reëel bestaande communist die Molenaar buiten beeld houdt: een warme, bescheiden, integere man was (werd) een Stalinist, de Stalinist was (bleef) een warme, bescheiden, integere man. Wij kunnen daarvoor verklaringen bedenken. Ik wees al op de noodzaak van discipline in een situatie van illegaliteit - niet alleen in de tijd van het verzet maar ook daarna, in de tijd van de Koude Oorlog, toen de CPN zich vanuit de heersende orde gezien nog steeds illegaal was - en zichzelf zo zag. Minderheid in een vijandige wereld, bespioneerd en geïnfilteerd, was het niet zo paranoïde als de onschuldige, al te onschuldige buitenstaander dacht, argwanend te zijn, bedacht op agenten die erop uit waren de partij van binnen uit te ondermijnen. En wat de CPN op microniveau meemaakte weerspiegelde de toestand waarin het wereldcommunisme zich vanaf de Oktoberrevolutie bevond: socialisme in één land, later in één blok, maar ook toen economisch en dus ideologisch een minderheid in een vijandige wereld (alleen militair hield het

de wedloop vol, tot het niet meer ging). Wij kunnen ook denken aan de 'wereldbeschouwing' die in het communisme de heersende werd - niet zonder verband met wat de wijze waarop de communist de wereld ervaren moest. Lenins uitspraak: 'de leer van Marx is almachtig omdat zij waar is' is typerend geworden voor een beweging die in theorie en praktijk het gelijk altijd aan haar kant had. Weliswaar was Lenin (nog) geen Stalin, maar Stalin was wel een (niet per: se de) logische consequentie van zijn leer. Het kan verklaren, hoe de verzetsstrijder Marcus Bakker de communist werd die hij was - tot hij tot het 'late inzicht' kwam dat 'Stalins Katyn [het vermoorden van het Poolse officierskader, door de SU toegeschreven aan de Nazi's] en Mao's "culturele revolutie" misdaden waren, die zijn communisme hadden vermoord.' (Molenaar, 341) Dat hij met terugwerkende kracht zijn Stalinisme veroordeelde laat overigens de vraag staan hoe hij op zijn handelen toentertijd had teruggezien als Stalin geen misdadiger geweest was, maar de, toegegeven, hardhandige verdediger van het communistische project.

Het onverklaarbare

Maar er blijft het voor mij onverklaarbare. Marcus Bakker was behalve een warme, bescheiden en integere man ook en vooral een humanist: het was hem om de mensen en hun menselijkheid te doen. Daarom was hij communist geworden, net als al die anderen die geloofden dat het communisme zou leiden tot een bevrijde mensheid. Wat beweegt zo'n communist ertoe in de naam van de humaniteit onmenselijk om te gaan, niet alleen met zijn tegenstanders, maar ook, en zo mogelijk nog harder met zijn kameraden? Juist bij een man als Marcus Bakker weiger ik de verklaring te zoeken in 's mensen zondigheid. Ongetwijfeld was Marcus Bakker net als iedereen een zondig mens. Maar zijn communisme was oprecht en in zoverre 'zonder zonde'. Ik kan daarom niets anders dan hem te gedenken zoals hij was, de 'hele mens': de geharde Stalinist én de hartstochtelijke democraat. Leo Molenaar heeft een mooie biografie geschreven maar heeft Marcus Bakker volgens mij toch niet helemaal recht gedaan. Hij heeft hem 'gered'. Maar hij heeft dat gedaan door het beeld van hem te retoucheren tot de parlementariër die ook nog communist was.

Gedenken

Hoe de communist te gedenken in postcommunistische tijd? Ik doe het met de woorden van Bertolt Brecht in zijn gedicht 'An die Nachgeborenen':

Ook de haat tegen de laagheid
Verwringt het gezicht.
Ook de woede om het onrecht
Maakt de stem schor: Ach, wij
Die de grond wilden effenen voor
vriendelijkheid
Konden zelf niet vriendelijk zijn.

Jullie echter, als het zover zal zijn
Dat de mens de mens een hulp is
Gedenkt ons welwillend.